

IRENA MILOŠ

Rodu i svojti o jeziku

Rodbinski nazivi ne odražavaju samo jezične, narječne i književne nego i kulturne, povijesne i općenito društvene odnose i mijene. Srodstvo je, naime, biološka i društvena kategorija; ono primarno proizlazi iz krvnih i bračnih veza, pri čemu srodnike po krvi nazivamo rodbinom. Rodbinu stječemo po ocu i majci, a to su i svi naši predci i potomci zajedno. Tu srodničku lozu, uzlaznu ili silaznu, dalje pratimo po koljenu, pri čemu se povećava broj srodnika u onome opsegu u kojemu sami čuvamo sjećanje i njegujemo stariju tradiciju iako možda više ne živimo u čvrstim srodničkim zajednicama u kakvima se živjelo nekoć. Srodstvo nastaje i sklapanjem braka, a srodnici se pritom nazivaju svojtom. U narodu se srodstvom smatralo i kumstvo, posebno kumstvo na krštenju djeteta. Rodbinski su nazivi ujedno i najstarije riječi u svakome jeziku. Te su riječi (npr. *mati, otac, sin, kći, brat, sestra, djed, baka, unuk*) nastale u davnoj jezičnoj prošlosti te su u mnogim jezicima očuvale izvorno značenje i izvorni oblik. No kako su se obiteljski odnosi razvijali i, općenito, kako se razvijalo društvo, tako se širio (ali i sužavao) rodbinski značenjski sustav. U hrvatskome jeziku postoji poseban naziv za svakoga rođaka, a ako se iz književnoga jezika premjestimo u dijalekte, broj se rodbinskih naziva povećava. Usto, u imenovanju rodbinskih odnosa vide se i regionalne sličnosti i razlike pa, primjerice, u određenim krajevima Lijepe Naše uočavamo i to da jedan naziv može obuhvatiti više rodbinskih značenjskih odnosa. Tako je i u mnogim europskim jezicima, pa se među našim nazivima za svojtu nalazi i *kunjad(o)*, koji se kao i u talijanskome jeziku (tal. *cognato*) rabi za muževa brata, ženina brata, sestrina muža ili čak za muža ženine sestre. S tim u vezi i neke riječi koje nisu posuđene iz stranoga jezika u hrvatskome jeziku gube svoje izvorno rodbinsko značenje, pa je *bratić* 'bratov sin' ujedno i 'stričev, ujakov ili tetkin sin', a *sestrična* 'stričeva, ujakova ili tetkina kći'. Bi li, primjerice, mlađi naraštaji u školama danas znali odgovoriti na pitanje tko su *stričevići* da u kojemu starijem književnom djelu pronađu sintagmu: *okružen braćom i stričevićima*? Ako su iz kraja u kojemu su bratiće i sestrične, primjerice, zamijenili *zrmani* i *zrmane* ili *kuzini* i *kuzine* – vjerojatno ne bi (što, primjerice, pregledno možemo pratiti u malome, ali podacima obilnome, *Rječniku rodbinskih naziva* Franje Tanockoga). Ako su iz žumberačkoga kraja, možda bi im bliži bio *stričić*, u Dalmatinskoj zagori možda *striković*, gdjegdje u Hrvatskoj i *bratućed*. O bratućedu i bratućedi, primjerice, pisali su onomad i velikani hrvatske književnosti Marin Držić i Ivan Gundulić. Kad bi usto netko mlađi, pa i stariji, čuo *ujčević*, *ujčac*, *vujčić*, *ujči* ili *ujnić* – bi li pomislio odmah na sina majčina brata, odnosno na ujakova sina? A sve su to *rođaci, rođijaci, rojaki* ili *redaki* te *rođake, rođakinje, rojice* i *rodice* ili jednostavno – *rod*. Očeva se loza pritom nazivala *rod po muškoj krvi* ili *rod po debeloj krvi*, a majčina *rod po ženskoj krvi*, *rod po tankoj krvi* ili *rod po mlijeku*.

August Šenoa pisao je tako u svojem povijesnom romanu *Seljačka buna*, koji se, podsjetimo se, temelji na stvarnim povijesnim događajima i istinitim likovima, o majci kraljevskoga sudca koja je bila „po *tankoj krvi* Heningovica”. Rado se prisjećamo lektire koja nam je donosila petice u školama, Mletaka i uskočkih junaka u još jednome Šenoinu povijesnome romanu *Čuvaj se senjske ruke*, također utemeljenomu na stvarnim likovima i događajima. Čitajući ga, nailazimo na *tanku* i *debelu krv*: „Nu vi, gospodo mletačka, nekako ste nepovjerljiva prema svakomu koji se nije rodio u lagunama, koji ne vuče svoju tanku i debelu krv od dužda Pavla Anafesta...”. A još nismo došli ni do *zaove*, *jetrve*, *šogorice*, *snahe*, *šurjaka*, *šogora*, *zeta*... Naime, tek smo na rođenju.

Krsno je kumstvo (u) narodu oduvijek važno, a njime se određuju očevi ili majčini zastupnici na djetetovu krštenju. Znamo li što je *kumče* svojim krsnim kumovima? Muško je dijete *kumić* ili, pak, u samoborskome kraju, kako se daje iščitati iz zapisa Milana Langa, *zetec*. Žensko dijete svojim krsnim kumovima može biti i *kumičica* ili *zetica*. Običaj je bio i prvo šišanje djeteta, pa je dijete imalo i *šišanoga kuma* ili *šišanu kumu*, a u nekim dijelovima Hrvatske to su *striženi kum* i *strižena kuma*. Potomci u trećemu koljenu (u odnosu na roditelje – sinov ili kćerin unuk), *praunuci*, *prevnuki*, *praunučice* i *prevnuke*, od svojih su djedova i baka, nonota i nonica, učili o obitelji i upijali tako dio jezičnoga, etnološkoga i općenito kulturnoga nasljeđa svojega (na)roda. Upravo onako kako su to i njihovi predci učinili u odnosu na svoje *pradjedove*, *pramdede*, *prenonote*, odnosno *prabake*, *prababe* i *prenone*. Bilo je tu i rođaka s majčine i očeve strane, sinova i kćeri prvih sestrična ili bratića, *drugih rojaka* ili *drugih zrmána*.

Rodbinski su nazivi zasigurno i dobar temelj za učenje hrvatskoga jezika i kulture općenito te u sklopu zavičajne nastave. Bilo bi veoma poučno, ali i zabavno, i djeci i njihovim učiteljima, proučiti domaće i strane riječi za rodbinske nazive te dokučiti o kojoj je rodbini ili svojti riječ. A možete i vi pokušati pogoditi koga opisuje koji rodbinski naziv, pa čak i o kojemu je kraju Hrvatske riječ.

Znate li što znače ovi nazivi?

tečić – <i>tetkin sin</i>	tašća –	snubok –
bratanična –	zetinja –	nevistac –
maja –	djever –	botar –
japa –	zaova –	bliznac –
neput –	maća –	čo(j)ek –
oča –	domazet –	vunja –
dundo –	pripuz –	fameja –

ODGOVORI: *tetić* – *tetkin sin*, *bratanična* – *bratova kći*, *maja* – *majka* (*odmilića*), *japa* – *otac*, *neput* – *bratov ili sestrin sin*, *oča* – *otac*, *dundo* – *roditeljev brat*, *tašća* – *ženina majka*, *zetinja* – *sinova žena* / *snaba*, *djever* – *mužev brat*, *zaova* – *muževa sestra*, *maća* – *otčeva druga žena* / *mačeva*, *domazet* – *priznjeni muškarač*, *snubok* – *prvosac*, *nevistac* – *mladoženja*, *botar* – *kum*, *bliznac* – *blizanač*, *čo(j)ek* – *muž/suprug*, *vunja* – *ujna*, *fameja* / *ujna* – *ujakova žena* / *ujna*, *otac* – *obitelj*